

RIBNICA, NJENA SUHA ROBA IN LONČARSTVO

LJUDMILA BRAS

Najstarejša in številčno najmočnejša je nedvomno domača lesna obrt. Večkrat jo opredeljujemo tudi z izrazom »suha roba« zlasti za Ribnico in njeno okolico, kjer si je pridobila neodtujljivi prilastek »ribniška«. Nikakor pa ne smemo omejevati lesne domače obrti le na Ribnico in njeno okolico. Tu je vedno zavzemala največji in najbolj strnjeni življenjski obseg, ki so ji ga določali posebni gospodarski pogoji tega ozemlja.

Nekako do konca prejšnjega stoletja je bila domača lesna obrt še zelo živa vse od reke Kolpe in Roga prek Ribnice in njene okolice, Vel. Lašč do Loža in Blok, čez Rakek in Planino na Logaško planoto in Hotedrščico, Godovič in Crni vrh do Zadloga. Nagli razvoj industrije v 20. stoletju je močno zavrl delovanje nekdanj tako množične lesne obrti, ki se je umaknila drugačni usmerjenosti prebivalstva. Na podlagi starih lesnih obrti se je v Ribnici razvila industrija stavbnega pohištva z najbolj sodobnim proizvodnim programom. V podjetju INLES so si mnogi mlajši našli boljši in stalni kos kruha. V zadnjem času pa si gospodarska zbornica prizadeva z ustreznimi pobudami spet obuditi nekdanje dejavnosti, ki naj najdejo svoje mesto tudi v sodobnem življenju.

»Suha roba« zajema številne dejavnosti oziroma stroke: obodarstvo, podnarstvo, posodarstvo, kuhalničarstvo, ročno mizarstvo, žličarstvo, orodjarstvo, strugarstvo, pletarstvo, zobotrebčarstvo.

Največ zvrsti lesnih izdelkov je doma na Slemenih. Tu so zastopani obodarstvo, podnarstvo, posodarstvo, orodjarstvo, ročno mizar-

stvo in strugarstvo, na obrobju pa še pletarstvo.

Številčno najmočnejši stroki sta obodarstvo in posodarstvo, ki zajemata vso Ribniško dolino s Slemeni in velik del vasi okrog Vel. Lašč. Žličarstvo in kuhalničarstvo sega od Sodražice in Vel. Lašč vse na Bloško planoto. Podnarstvo je bilo razvito predvsem v bližnji okolici Ribnice. Ročno mizarstvo in strugarstvo sta se razvila najbolj v Sodražici in njeni okolici. Obe zvrsti sodita že v redno obrt, ker uporabljajo pri obdelavi sodobne stružilne stroje.

Zaradi tako različnih dejavnosti se je navadno vsaka hiša omejila na eno samo stroko. Tako se je v njej potrebno izmojstrila. Spretnost se je podedovala iz roda v rod. Celo obodarstvo in podnarstvo, ki služita le enemu izdelku, sta vedno ločena po hišah in se nikdar ne dopolnjujeta pod isto streho. Niso pa stroke ločene po vaseh, v eni vasi so lahko izdelovali obode, žlice, kuhalnice, pletli košare ali izdelovali posodo.

Z lesno obrtjo so se navadno ukvarjali mali kmetje in kočarji, ki jih lastna zemlja ni mogla preživljati. Kmetje, ki so premogli konje, so raje prevažali les iz gozdov. S tem so več zaslužili. V zadnjem času pa se ukvarjajo s suho robo tudi večji kmetje in si z izkupičkom opremljajo kmetije s kmetijsko mehanizacijo.

Lesna domača obrt je vedno hišno in družinsko delo. Sodelujejo vsi člani družine, vsak po svojih zmožnostih. Navadno se to delo prične, ko so poljski pridelki pod streho in drva pripravljena za zimo. Traja od jeseni čez vso zimo do spomladi. Le starejši posamezniki, ki niso več za težja poljska in gozdna dela, se tudi čez poletje ukvarjajo z izdelovanjem suhe robe. Vsaka hiša si čez leto pripravi za svojo stroko potreben les. S pripravljanjem lesa in z izdelovanjem lesnih izdelkov porabi vsaka hišna obrtnija dve tretjini leta, to se pravi od 200 do 250 delovnih dni. Tako tudi krije lesna obrt dve tretjini hišnih potreb.

Podlaga za številne lesne obrti so seveda širni gozdovi s primernim lesom. Prevladujejo črni gozdovi s smreko in jelko. Izmed listavcev je najbolj razširjena bukev, javor pa so že precej iztrebili. Zato ga uvažajo od drugod. Javor potrebuje predvsem strugarstvo. Mala gora, Gotenica in okolica Grčaric pa premorejo obilo leske, drena, jesena in bresta,

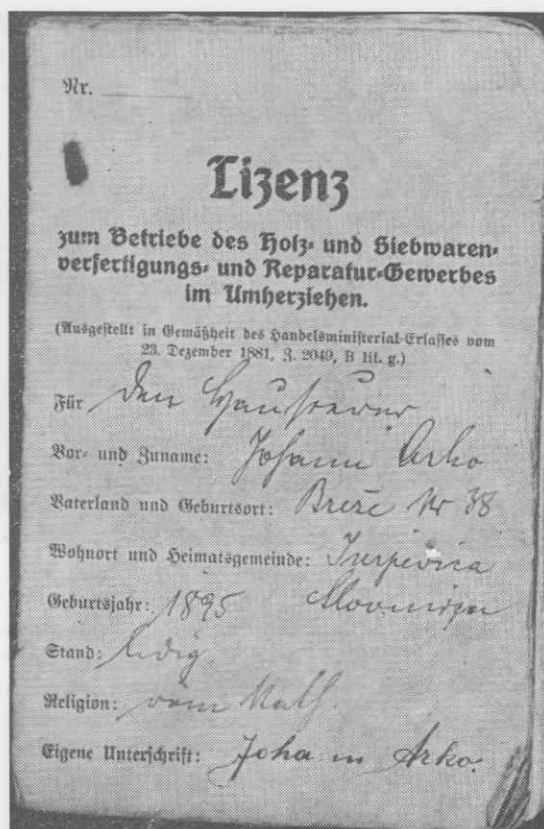
Značilna »bala« leskovih obročev »koreteljev« za lesene posode, Prem na Notranjskem, Carniola 1844

ki ju porablja orodjarstvo in pletarstvo za vitre.

Les za porabo v lesni domači obrti mora imeti posebne lastnosti. Ni vsak mehki les dober za cepit v obode ali doge. Tak les raste le v gostih in od vetra zavarovanih gozdovih po globokih dolinah in vrtačah Velike gore in ponekod v strmih kotanjah Slemenskih reber. Zaradi teh posebnih lastnosti je bil tak les vedno dvakrat dražji od navadnega. Gozdne uprave so take predele varovale in les prodajale le suhorobarjem.

Značilna za to pasivno območje je zelo gosta obljudenost. Naselja in vasi se vrste tudi po rebastih slemenih. Gostota prebivalstva je pred drugo vojno znašala 46,3 prebivalca na 1 km². Zemljiška posest je zelo razdrobljena. Na vsako malo kmetijo od 3—5 ha prideta tu že dva kočarja od 0—3 ha zemlje z gozdom in gmajno vred. In vendar se je jedro suhorobarske obrti do pred vojne po socialni ravni ostro ločilo od sosednje Kočevske, ki je rodovitnejša. Na splošno so tu velike in premožne vasi z udobnimi hišami in urejenimi gospodarskimi poslopi, v hišah sodobna notranja oprema, kar vse izpričuje splošno blagostanje prebivalstva, ki si je le s svojo pridnostjo in izjemno spretnostjo pridobilo izjemno mesto med drugimi kraji na Slovenskem.

Poseben pojav v zgodovini trgovanja so pravice kmečke trgovine. Poglavitni nosilci teh pravic in neposredni udeleženci pri tem trgovanju so bili kmetje podložniki. S trgovanjem so posegali v meščanske pravice. Ker je to trgovanje zajemalo kar znaten obseg, so se meščani večkrat pritožili. Zato je cesar Friderik leta 1492 izdal poseben patent, ki je veljal le za Kranjsko. Odredba je točno navedla, s čim lahko kmetje trgujejo. Tako so poleg platna, sukna, olja, masla, živine idr. naštetih tudi obdelani leseni predmeti, leskovi obroči in smrekovi obodi (gemachtene Holzwaren, Reif und Pennter) itd. Te pravice so tudi Ribničani vseskozi s pridom uveljavljali. Vsak zdomar je prejel pisan certifikat, ki je z njim nemoteno potoval naokoli in prosto prodajal svoje izdelke. Z njimi so trgovali po vsej Avstriji in Ogrski, trgovske zveze so vodile v Italijo, Nemčijo, Grčijo, Spanijo, po Levanti, čez Sredozemsko morje v Afriko in celo v Indijo. Patente so večkrat potrjevali in korigirali, tako leta 1553, 1558, 1602, 1774 in 1780. Vendar Ribničanom ni nihče kratil pravic. Tudi Marija Terezija je patent ponovno potrdila in skušala s šolanjem povzdigniti domačo obrt na višjo strokovno raven. Pozva-

Naslovna stran zdomarske knjižice za tujino, leto 1928, Arko Janez, Breže 38

la je tudi kranjske deželne stanove, naj pošljejo nadarjene in obetavne kandidate na dunajsko obrtno šolo.

Valvasor tudi navaja vrsto ribniških in kočevskih vasi, kjer so se ukvarjali z izdelovanjem različnih posod in drugih gospodinjskih potrebščin in omenja te izjemne pravice pri izdelavi in prodaji. Na to temeljno podelitev tržnih pravic so se Ribničani sklicevali skozi stoletja ob vseh priložnostih. Tudi leta 1852 sprejeti prvi obrtni zakon je vseboval poseben krošnjarski patent, ki jim je ohranil vse pravice neokrnjene. Upošteval je vse zdomarje iz Ribnice in Kočevskega s pravicami prostega trgovanja brez davčnih obveznosti z izdelki »stare hišne obrtnije«. Utemeljevali so to zaradi skope kraške zemlje, ki ne daje dovolj za življenje številnemu prebivalstvu, na drugi strani pa tudi poudarjajo potrebe po izdelkih številnih lesnih dejavnosti.

Leta 1885 je bila v Kočevju ustanovljena lesna obrtna šola, ki je bila namenjena le kočevskim Nemcem. Ustrezala ni niti stvarnim potrebam niti ni imela dovolj učnega zaledja. Nekaj let je životarila, leta 1908 pa dokončno prenehala. Ves njen inventar je prevzela obrtna šola v Ljubljani.

Ob prelomu stoletja so trgovci spet bojevali bitko za spremembo zakona o krošnjarstvu. Predvsem so zahtevali njegovo poostreitev. Vendar je tudi tokrat deželni poslanec v državnem zboru obranil nezmanjšane stare pravice Ribničanom glede trgovanja z izdelki »suhe robe«. Njegovi tehtni zagovori so dobili v celoti prostor v tedanjem dnevnem časopisu. Na drugi strani so tako tudi omejili izselejevanje v Ameriko, ki je bilo v teh letih prav boleče množično.

Tako so Ribničani še naprej nosili, tovorili ali vozili svoje izdelke naokrog po deželah Avstroogrške. Ob prelomu stoletja se je bavilo na ribniškem ozemlju z izdelovanjem suhe robe še 38 vasi tedanjega ribniškega sodnega okraja: Gorenja vas, Breg, Goriča vas, Hrvača, Otavice, Nemška vas, Dane, Bukovica, Sajevec, Zadolje, Jurjevica, Breže, Kot, Sušje, Slatnik, Žlebič, Dolenje Laze, Prigorica, Dolenja vas, Rakitnica, Grčarice, Sodražica, Podklanec, Globel, Zimarice, Jelovec, Zamostec, Sinovica, Lipovščica, Vinice, Zapotok, Ravni dol, Grdi dol, Novi pot, Kotel, Loški potok, Struge, Velike Poljane in Gora. Skupaj so šteje 750 hišnih delavnic in skupaj 4750 oseb. Od 129 vasi velikolaškega sodnega okraja se je ukvarjalo s suho robo 81 vasi s 500 hišnimi delavnicami. Tedanja proizvodnja je bila temu primerno visoka. Skupno so naredili na leto po 300.000 lesenih pletenih poden, 400.000 obodnih kolačev, 22.000 škafov, 15.000 banjk, 250.000 ducatov žlic in kuhalnic, 25.000 obodnih škatel (kupovale so jih med drugimi tudi Vipavke, ki so v njih nosile sadje v Trst); 12.000 cedil, 7500 ribežnov, 500 banjic, 3000 putrihov, 3000 brent, 3000 kuhinjskih desk, 20.000 krožnikov, 14.500 lesenih skled, 15.000 valjarjev, 5500 lesenih kladiv, 10.500 solnic, 12.000 trkal in 2000 muhalnikov. Celotna vrednost izdelkov je presegala 500.000 gld.

V Ljubljani je bilo tedaj 5 trgovcev s suho robo, v Zagrebu šest, ki so jo pokupili za 100.000 gld. na leto. V Ribniški dolini je prekupčevalo z lesenimi izdelki 20 trgovcev, ki so robo prodajali po sejmih ali pa pošiljali po svetu. Pretežno večino pa so jo raznosili rešetarji-zdomarji po Kranjskem, Hrvaškem, Koroškem, Štajerskem, po Zgornji in Spodnji Avstriji in na Ogrskem. Skupno jih je tedaj hodilo 234 po svetu, na leto so zaslužili pri tem nad 70.000 gld.

Podnarske hiše so s 7 člani družine napravile čez zimo do 1000 poden, za 600 poden so dobili 250 do 270 gld., povprečni dnevni zaslužek je znašal od 2 do 2,5 gld. Obodar je na-

pravil na leto do 120 obodnih kolačev in s tem zaslužil okoli 400 do 500 gld, na dan do 1 gld.

Cez teden storjeno robo so suhobarji nosili ob četrtkih na redne sejme v Sodražico, kjer so jo pokupili domači trgovci in zdomarji za svoje potrebe in pohode po svetu.

V letih gospodarske krize konec dvajsetih in v začetku tridesetih let 20. stoletja je zakonodaja skušala zdomarje pri njihovih starih pravicah čedalje bolj omejevati. Vendar so tedaj še hodili po Avstriji in Italiji. Posebne konvencije, sklenjene s tujimi deželami, so krošnjarjem-zdomarjem še omogočale nemoteno trgovanje. Tedaj v desetletju pred drugo svetovno vojno jih je hodilo po svetu še 360. Poleg svoje pomembne gospodarske naloge, ki so jo opravljali zdomarji s prodajo svojih izdelkov, so na svojih krošnjarskih poteh veljali za potujoče obrtnike, ki so po kmetijah popravljali polomljeno orodje in pokvarjeno posodje.

Krošnjarstvo je imelo tudi svoja nenapisana pravila, ki so se jih zdomarji vestno držali in jih spoštovali. Pridobljene pravice so se v rodu podedovale. Vsak krošnjar je imel svoj določen okoliš »rajon«, ki ga je pozneje prevzel sin ali bližnji sorodnik. Zato je bilo število zdomarjev več ali manj v vseh časih konstantno. Sredi rajona je imel znano, prijateljsko hišo-»kvartir«, ker je hranil svojo zalogo. Od tod je blago raznašal po okolišu in semkaj od doma naročal novo. Na Avstrijskem, v okolici Dunaja in v drugih mestih so imeli zdomarji navadno skupne »kvartirje«, za stranke za kupčijo je bilo vedno dovolj priložnosti.

Nekdaj so vozili posodo z vozmi na Hrvaško in v Vojvodino. Tja so odhajali ob žetvi in menjavali za žito »mero za mero« ali »prazno za polno«.

Med svetovnima vojnama so Ribničani svoje izdelke redno prodajali tudi trgovcem po vseh mestih. Navadno je imel v vsakem večjem kraju ali mestu domačin iz Ribnice trgovino s »suho robo«, ki so ga redno oskrbovali in zalagali z izdelki. Tako so imeli oziroma imajo »Ribničana« v Kopru, Pulju, Ljubljani, v Ptujju, Celju itd. Celo v Trstu je leta 1884 osnoval trgovino z lesnimi izdelki domačin Matija Krže, iz Sodražice. Še danes imajo njegovi nasledniki trgovino z gospodinjskimi potrebščinami in opremo.

Redno vozijo še danes, seveda z avtomobili, svoje izdelke na vse tedenske in večje letne sejme širom po Sloveniji. Tako so vedno obilno založeni z ribniškimi izdelki veliki sejmi v Ptujju, Murski Soboti, Radgoni, Celju in drugod.

Grobo izdelane predmete v gozdu so dokončno izdelali doma, Leto 1901

POSODARSTVO

S posodarstvom, »pintarstvom, pintarijo« so se ukvarjali predvsem v Sodražici, Kotu, na Gori, v Sinovici, Sušju, Vinicah, Zapotoku, Zamostecu, Crnem potoku, Dvorski vasi, Mali Slevici, pri sv. Gregorju, Škrlovici in v Vel. Laščah. Poglavitni izdelki posodarske stroke so škafi vseh vrst, kadi, čebri, banje, golide, merniki, brente, brentačke, vedra, pinje, putrihi, barigeljce in banjke za vodo. Skafu so v Ribnici še ob prelomu stoletja rekli le kebel (kebu), kebluca, kebliček, kakor poje o tem tudi stanovska pesem o Ribničanu Urbanu: »... on mojster je od žlic, čeburu, keblu, kebluc...« Med svetovnjima vojnoma so v teh vaseh izdelali tudi po 100.000 škafov na leto.

Les za posodje dajeta le smreka in jelka. Uporabljajo samo gladek les, ki je lahko cepljiv. Hlod najprej razrežejo v čoke ali krceljčke na zelene dolžine bodočih posod. Čoke razdelijo na zgonte, ki jih cepijo v doge. Doge za dna cepijo z ravno klino, z ukrivljeno pa druge doge. Debelino dog uravnavajo po velikosti posode, merijo vse le na oko. Nacepljene doge zložijo v votle kopice, v krogih drugo vrh druge. Presušene doge so tako pripravljene za obdelovanje. Škaf sestavljajo v stavniku, ki ustreza velikosti posode. Sestavljeno posodo znotraj zgladijo s skobljo. Z utornikom zarežejo na dnu zarezo za dno, vstavijo dno posode in jo dokončno zgladijo, olišpajo in nabijejo zgornji in spodnji obroč. Na dan napravi škarfar do 10 škafov, drugih posod manj, čim so bolj zahtevne pri obdelavi.

OBODARSTVO

Do prehoda 19. v 20. stoletje so openjali škafe in sodce z lesenimi obroči iz leskovih in jesenovih palic. Zato sodi obročarstvo v do-

polnilno dejavnost posodarske stroke. Z obročarstvom so se dosti ukvarjali v okolici Loža, v Cerknici, na Uncu, v Ivanjem selu in drugod. Tu so skoraj v vsaki hiši izdelovali obroče ali »koretelje«. Palice so nasekali spomladi in jeseni pod Snežnikom in v Leskovi dolini pri Ložu. Leskove palice so razklali na dva dela, jih obdelali v obroče in jih zvijali na posebnem stolu v kolobar. Kolobarje so navijali v kolače ali balice. Vozili so jih redno v Ribnico, v Senožeče, Divačo, največ so jih prodali v Trst, kjer so porabili obroče za ladijsko embalažo. Ko je stekla na Notranjskem železnica, so vozili obroče na postajo na Rakke. Odkupoval jih je tudi trgovec na Uncu. Ko so se uveljavili na posodi železni obroči, je obročarstvo zamrlo.

OBODARSTVO

Obod je ogrodje k reti, rešetu ali situ, ki ga na podnovi strani znotraj dopolnjuje še obroč, ki oklepa leseno, žimnato ali žičnato podno. Obode izdelujejo iz smrekovega in jelovega lesa. Les za obode mora biti gladek brez grč in cepljiv. Taka drevesa rasto v posebnih, gosto zaraščenih in od vetra zavarovanih gozdovih. Obodar spozna prave lastnosti lesa že na rastočem drevesu. Deblo razrežejo na primerno dolge čoke, ki jih razcepijo na zgonte. Osušene zgonte zravnajo v trapezne prizme, ki jih dalje koljejo v surove obode. Na stolu jih z rezivniki še primerno obdelajo in na posebnem vretenu z lesenim valjem po notranji strani nasekajo in natrejo vso ploskev. Tako obod zlahka ukrožijo. Obode zložijo v obodne kolače, obesijo na zrak in tako čakajo na prodajo.

Ob pripravljenem lesu je obodar naredil do 20 kolačev na dan. Na leto so obodarji v vseh

obodarskih krajih skrožili do 60.000 obodnih kolačev še pred nedavnim.

Z obodarstvom so se največ ukvarjali v Globeli, Gori, Lazah, Lipovščici, Retjeh, Sodražici, Zamostecu, Žlebiču, Dvorski vasi, pri sv. Gregorju, na Skrlovici, Vel. Slevici in Vel. Laščah.

Obode so zlagali na krošnjah ali na vozovih v značilne »kanone«. Tako so smotno izrabili prostor.

PODNDARSTVO

Bistven del rešeta je dno, podno. Lahko je leseno, žimnato in žičnato. Lesena podna tkejo na posebnih statvah ročno. Najprej pripravijo vitre, Gladke leskove in jesenove palice koljeje v posebni napravi »babi« v vitre oblice, ki jih še cepijo v tanjše gladke vitre. Vitre cepijo navadno pozimi v hiši ob topli peči. Pri opravlilu sodeluje vsa družina. Pri cepljenju viter so potrebni močni, zdravi zobje. Zato pravijo, da so se dekleta s slabimi zobmi v podnarske kraje težko možila.

Velika podna za rete pleto podnarji s prosto roko kar na mizi. Poznajo velike, male, goste, cvitarce, redke, podbojce itd.

Leskove in jesenove palice so nasekali na prisojnih legah od oktobra do marca, v »mrtvem« času. Nekdaj so Kočevarji pozimi vozili palice v Ribnico na prodaj, Odkar ni več »paličarjev«, hodijo vitrarji sekati sami.

Podnarstvo je bilo najbolj doma v Danah, Brežah, Bukovici, Globeli, Lazah, Jurjevici, Lipovščici, Kotu, Sajevcu Slatniku, Sodražici Sušju, Zapotoku in Vinici, Žlebiču in Žimarah.

ZLIČARSTVO IN KUHALNIČARSTVO

Izdelki teh dveh vej so zelo številni in različni. Zajemata žlice, kuhalnice, mešalke polentarje, pribor za solato, vilice za kumarice, korce, mešalke za mlekarstvo, izplakovalke (za vodo v čolnih), zajemalke, velnice, rečke, nože, trkala ali žvrklje, majhne žličke za otroke itd. Izplakovalke so dosti vozili v Trst. Nečke so prenehali dolbsti že kmalu po prvi svetovni vojni. V roških vaseh so jih tudi bogato krasili. Za izdelavo žlic in kuhalnic vseh vrst uporabljajo javorov, lipov in bukov les. Zlasti javorov in lipov les sta zelo priljubljena zaradi očesu prijetne bele barve. Žličar razreže primerno drevo najprej v 20 cm dolge krcljičke ali čoke, ki jih razcepi v posamezne četrti. S tanko sekuro, »žatlako«, vsako polence posebej obteše. Tako žlica dobi surovo obliko. Z nožem žlico do kraja obreže in obdela roč ali recelj. S posebnim nožem z ukrivljenim rezilom, strugom, oblikuje na glavi žlice potrebno globino. Sveže obdelane žlice sušijo na topli kmečki peči, da obdrži les belino. Suhe žlice žličar še ogladi in oliči z nožem glajevcem, jih potem po šest skupaj poveže v svežnje, po dva svežnja pa v ducat, da so pripravljeni za prodajo.

Žlice oblikuje na stolu-kobili, kjer v precepu drži predmet, ki je v obdelavi. Na dan spretni žličarji izdelajo tudi po 12 ducatov žlic, kuhalnic tudi več. Do druge svetovne vojne so izdelovali in oblikovali žlice le ročno, danes si pomagajo s stružilnimi stroji, ki so daleč uspešnejši. Na leto izdelajo žličarji več kot 30.000 ducatov raznih žlic in kuhalnic. Ti

Ribničana iz Kota pri Ribnici na svojih zdomarskih poteh leta 1950, Ivan Gornik, starejši in mlajši, Kot 4

dve stroki sta najbolj zastopani v Sodražici, Zamostecu, Zimaricah, Crnem potoku, Dvorski vasi, Podsmreki, Vel. Slevici in Malih Laščah.

ROČNO MIZARSTVO

Ročno mizarstvo v poglavitni meri izdeluje lesene gospodinjske potrebščine. To so kuhinjske deske, za testo, meso, čebulo, modeli-kalupi za maslo, pralne deske, perilniki, ribežni, strgalniki za zelje, repo, hren, kumare, sušilniki, mišolovke, pasti, sponke za perilo, obešalniki za obleko, solnice, žličniki, igrače, samokolnice, kolca in vozički, klepetci in raglje. V prejšnjih časih so vse predmete napravili z žago, rezilnikom in s svedrom na rezilnem stolu. Sedaj pa izdelovalci uporabljajo sodobne naprave na električni pogon, krožne in tračne žage, rezkalne stroje in drugo. Stroj jim omogočajo večjo proizvodnjo in s tem tudi večji zaslužek.

Predmete ročnega mizarstva največ izdelujejo na Gori, v Sodražici, Vinicah, Zamostecu, Karlovcih in Mali Slevici.

ORODJARSTVO

Lesno orodjarstvo je nedvomno zelo stara stroka lesnih obrti. Najdalj se je obdržala na obrobju osrednjega suhorobarskega jedra. Tu je namreč največ primerne lesa bukve, jesena, drena, bresta, gabra, maklena, in makovnice. Močnejša ravna debelca porabijo za ročaje k lopatam, motikam, loparjem in metlam, rogovilasta za grablje in vile, iz trdih grčavk so nekdanje izdelovali še cepce. Za sekirna toporišča, krampe, rovnice in cepine uporabljajo močnejši cepki les bukve, jesena in gabra. V petdesetih letih so jih naredili na leto tudi po 5 vagonov nasadil. Kosišča delajo največ iz javorovega, jesenovega in gabrova lesa. Najbolj pridni orodjarji so bili na Gori, v Lazah, Otavicah, Rakitnici, nekaj tudi v Sodražici.

Še drugi izdelki so greblje, loparji, jarmi in kambe, kljuge in obroči za vrvi za vozove povezat, oselniki.

STRUGARSTVO

Strugarstvo je bilo znano v Ribniški dolini kot stara hišna obrt le v mlinih in žagah. Pretežno so služili na vodni pogon. Konec tega stoletja se je ta dejavnost izpopolnila in razširila. Veliko zaslug je imel pri tem domačin iz Sodražice, ki se je šolal na dunajski obrtni šoli. Uvedel je stružnice, ki so jih kasneje zamenjale sodobne na električni pogon. Strugarški izdelki so razni krožniki, sklede, skle-

dice, skodele, korci, valjarji, kuhinjska kladi-va, ročaji za mizarstvo in rezbarsko orodje, gobe za šivanje in gnetenje, šatulje, žvrklje, klekljarski vitli, šahovske figure, igrače, vitli za tekstilne stroje, čutare. Strugarstvo je bilo omejeno na Sodražico, Sušje, Zamostec in Zapotok.

PLETARSTVO

Pletarstvo je zelo stara obrtna dejavnost. Zajema številne in obsežne zvrsti. Najbolj pogosti so izdelki, ki jih ljudje uporabljajo pri delu doma, na polju, za shranjevanje, prenašanje in prevažanje. Po zvrsti pletiva ločimo izdelke iz slame, ličja, vrbovega šibja in vrbovih viter, leske in leskovih viter. Po nekaterih izročilih je pletenje iz slame najstarejše v pletarstvu. Ti izdelki so večinoma pleteni v spiralni tehniki, ki jo primerjajo z značilno prastaro tehniko izdelave glinastih posod. V Globeli pri Zimaricah so nekdanje dosti pletli peharje in sejavnice iz slame in leskovih viter. Za svoje potrebe seveda tudi naramne koše iz leskovih viter. Močnejše težišče pletenja iz beljene vrbe je bilo v Zimaricah in v Zamostecu. Po tehnični obdelavi so tamkajšnji izdelki daleč prekašali izdelke od drugod. Se pred drugo svetovno vojno so iz Ribniške doline pošiljali izdelke v Avstrijo. Posebno so se odlikovali skroženi vipavski jerbasi, ki so jih delali še sredi 19. stoletja. Danes pletejo predvsem košarice locnjevke, oglate košarice za žegen in napikane jerbace.

REŠETARSTVO

Podnarstvo in obodarstvo vzajemno dopolnjujeta rešetarstvo. Obenem z dejansko nalogo sestavljanja gotovih izdelkov — ret in rešet je rešetarstvo prevzelo še funkcijo prodaje — krošnjarstva. To funkcijo so pogojili čisto praktični razlogi. Rešeto ni izdelek, ki bi ga lahko izdelovali doma in prenašali ali prevažali na trg, ker tako zavzema preveč prostora. Bolj smotrno je, da si rešetar naloži obodnih kolačev in poden ter iz njih sproti izdeluje rete in rešeta. Na svojih zdomarskih potih je rešetar hitro spoznal, da poleg rešet lahko prodaja še druge izdelke suhe robe. Tako so si suhorobarji začeli izmenjavati blago in so lahko vsi trgovali. Navadno so kar na domačem sejmu v Sodražici izpopolnjevali svoje krošnje z vsem potrebnim. Tako je rešetarstvo poglavitni dejavnik pri vsej lesni obrti, ker je rešetar—zdomar vedno zanesljivo spravljal izdelke v denar in s tem seveda omogočal obstoj celotni lesni obrti. Krošnje so večkrat imele spodaj tudi skrivne predalčke, kamor so skrivali drobno kolonialno

Tako potuje današnji zdomar, »rešetar«, Ivan Gornik, Kot 4, Leta 1968

blago, zlasti saharin, pred budnimi očesi financarjev.

Pred vojno je rešetarilo in krošnjarilo po svetu iz Ribniške doline nad 600 zdomarjev. Zadnja predvojna leta je prizadeven zdomar zaslužil na leto tudi po 50 ali 60 tisoč dinarjev. Ko je poravnal dolg za les in potrebščine, je še lahko oblekel in obul družino, se preskrbel z živežem čez zimo in še marsikaj uredil pri gospodarstvu.

Tudi po drugi svetovni vojni so Ribničani znali svoje lesne obrti ohranjati kljub nekajletni neugodni davčni politiki. Še vedno so jim prinašale znaten delež pri njihovem gospodarstvu. Dosti so prodajali v »Dom« v Ljubljano in se tako vključevali tudi v turistično dejavnost. V zadnjih letih se je tudi povečala družbena skrb za domače obrti, kar kažejo med drugim razstave domače in umetne obrti v Slovenjem Gradcu in redni ribniški sejmi suhe robe in lončarstva. Vse to pomeni veliko spodbudo mladim, ki bodo zatrdno nadaljevali staro obrtno izročilo.

LONČARSTVO

Ribniška dolina je slovela nekdam tudi po lončarski obrti, ki je bila razvita zlasti v Prigorici, Blatih, Rakitnici in v Dolenji vasi. Po tu uporabljanem lončarskem kolovratu, ki spominja na srednjeveškega, lahko sodimo, da ima obrt že zelo dolgo tradicijo.

Valvasor omenja v Dolenji vasi več kot 80 hiš, kjer so lončarili. Tudi za Prigorico in Nemško vas pravi, da imajo mnogo lončarjev.

Ob prelomu stoletja je bilo v teh vaseh še

34 lončarjev. V letih prve svetovne vojne se je število povečalo na 44, ker je zavolje vojne primanjkovalo posod. Kasneje so spremenjene razmere povzročile, da so lončarji opuščali svojo obrt. Zaprlo se je tržišče v Trst in odprta ognjišča so zamenjali štedilniki. Do leta 1940 se je število zmanjšalo na 19 obrtnikov, ki so izdelali na leto do 150.000 raznih posod.

Danes so le še trije lončarji, eden v Dolenji vasi in dva v Prigorici. Lončarstvo je zaradi napornega dela in nezdrave vlage manj vabljivo za mlade ljudi. Čeprav jim sedaj stroji tudi že olajšujejo delo, je še vedno dosti umazanega opravila.

Glino za posodo so nekdam gnetli z rokami in teptali z nogami. Posodo žgejo dvakrat, prvič v biskvit, drugič loščeno. Žgejo jo v pečeh, ki so ovalne oblike. Nekoč so imeli štiri lončarji skupno peč. Postavitev dobre lončarske peči je dosti stala, zato si je ni mogel privoščiti vsak lončar. Poglavitni izdelki ribniških lončarjev so lonci za kuhanje, majolke za vino, sklede, latvice za mleko, skodelice, kozice za peko in cvetlični lonci. Značilne pa so predvsem drobne figuralne plastike: konjički, jelenčki, putke, petelinčki, žvrgolčki, sv. Juriji in druge plastike.

Do prve svetovne vojne so lončarji iz Dolenje vasi in okolice prodajali v Istro (predvsem sklede in pekve za kruh), na Notranjsko, v Hrvaško Primorje do Senja, v Bjelovar, v Trst in Reko.

Posodo so nekdam tvorili s konji, kasneje vozili z vozovi, sedaj jo prevažajo z avtomobili.

SEZNAM IZDELOVALCEV SUHE ROBE
IN LONČARJEV
NA RIBNIŠKEM SEJMU 7. IX. 1980

1. Anton Tanko, Zapotok 14 sodi, pinje, bren-te, ribežni, velnice, deske, kuhalnice, leseni krožniki, naramni koši, peharji
2. Jože Hiti, Metulje peharji iz slame, koški iz viter, pipe, palice
3. Marija Levstik, Žiberce pletena podna za re-šeta
4. Janez Klun, Sajevec 29 oprtni koši, ročne košarice
5. Dušan Pejak, Otavice orodje, leseno, oselniki
6. Franc Vidervol, Lipovec oselniki
7. Vinko Hočevnar, Lipovec toporišča za sekire
8. Milka Lovšin, Sajevec toporišča nasadila, ročice za vozove
9. Jože Belaj, Skrvlovica rete, rešeta, peharji, štručence
10. Stane Žužek, Skrvlovica hrastovi škafi, »roč-niki«
11. Ludvik Turk, Zamostec pisane košarice iz beljene vrbe
12. Stane Mihelič, Sajevec podna za rete, rešeta
13. Albina Klun, Zamostec jerbasi, beli in pisa-ni, košarice holandke
14. Franc Mate, Ribnica vrvar, vrvi, štrange in haftre za konje
15. Štefka in Janez Marn, Dane podna za rete in rešeta
16. Filip in Boštjan Arko, Zamostec žlice in ku-halnice
17. Alojz Campa, Vinice izdelava obodov
18. Albina Pucelj, st. in ml., Dane pletenje pod-nov iz leskove vitre
19. Anton Gnidica, Dolenja vas sitar in rešetar
20. Marija Lovšin, Vinice pasti za miši
21. Leopold Bajc, Dolenja vas lončar skledar, majolke, konjički, Juriji, lonci
22. Anton in Tomaž Košir, Kot sitar in rešetar
23. Ivan Gornik, Kot 4 sitar in rešetar, posode, peharji, gospodinjske potrebčine itd.
24. Kmetijska zadruga Ribnica »kanoni« sit in rešet, mesarski cekarji, sodi, kadi, kadice, škafi idr.
25. Lojzka Levstik, Ribnica pletenje iz konoplje
26. Rudi Turk, Podpreska kuhalnice
27. Franc Ješelnik, Podpreska kuhalnice
28. Neža Pucelj, Dane pletena podna iz leske
29. Ludvik Pajnič, Zapotok 4 sodi, kadi, kadice, škafi, pinje, čebri, keblice, pipe
30. Franc Vovko, Sušje preše
31. Alojz Lovšin, Sušje otroški stolčki
32. Tone Nosan, Prigorica lončar, skleda, ma-jolke, lonci, pekači, cvetlični lonci, pepelniki
33. Franc Marolt, Ribnica pletarstvo, cekarji, šivalne košarice, iz beljene vrbe
34. Frančiška Tanko, Vinice pletena podna iz leskove vitre, obodi

35. Anton Silc, Zamostec leseni okraši, žgana pisava, barvni okraši
36. Jakob Nosan, Prigorica lončar, konjički, žvrgolčki, piščalke, medvedi, kravice
37. Franc Jaklič, st. in ml., Sajevec posodar pri delu, škafi
38. Elka in Ivan Zobec, Kot 14 rešetar, različni izdelki, žgane in pisane pisave
39. Franc Vesel, Zamostec rešetar
40. Karel Intihar, Zavrh žličarstvo
41. Stane Krašovec, Sleme žličarstvo
42. Alojz Vintar, Metulje žličarstvo
43. Spominkarstvo Ribnica
44. Drago Levstik, Vinice obodarstvo
45. Janez Prijatelj, Vinice obodarstvo
46. Alojz Campa, Vinice obodarstvo
47. Jože Zajc, Podklanec obodarstvo
48. Franc Mihelič, Zimarice orodje, predvsem grablje
49. Vinko Lovšin, Sušje sodi, kadi, kadice, čebri, pinje, peharji, sejavnice iz slame, »pasirke« idr.
50. Mirko Tanko, Sušje 11 rešetar z avtomobi-lom, posode, pletarski izdelki, gospodinjske potrebščine idr

VIRI

1. J. W. Valvasor, Die Ehre Dess Herzogthums Craïn, Nürnberg 1689. — 2. Arhiv Slovenije, sta-novski arhiv, fasc. 78, 394. — 3. Die österreichisch-ungarische Monarchie im Wort und Bild, Kärn-ten und Krain, Wien 1891. — 4. Statistischer Be-richt der Handels- und Gewerbekammer in Lai-bach 1870, 1880. — 5. Bericht der k. k. Gewerbe-Inspektoren über die Heimarbeit in Österreich, III, Wien 1901. — 6. Slovenec 1902, štev. 227—298, članki, ki vsebujejo razpravo o novem krošnjar-skem zakonu v državnem zboru na Dunaju. — 7. Obrtniški koledar za leto 1911, Ljubljana 1911. — 8. Milko Kos, Srednjevešk urbarji za Slovenijo, II. — 9. Ljudmila Bras, Terenski zapisi o lesnih obrteh v letih 1976, 1977, 1978

LITERATURA

1. Janko Jovan, Domači obrti na Kranjskem, II, Lesni obrt, Dom in svet, XVI, Ljubljana 1903. — 2. Jože Rus, Suha roba, brihtna Ribnica in ši-roki svet, Jutro 1930, št. 208. — 3. Janko Trošt, Pri zdomarjih, Dolenjska, Ljubljana 1938. — 4. Jože Rus, Lesna domača obrt, Trgovski list 1941, št. 29. — 5. Janko Trošt, Ribniška suha roba v lesni domači obrti, Slovenski etnograf III-IV, Ljubljana 1951. — 6. Rajko Ložar, Ljudska obrt in trgovina v Sloveniji, Zgodovinski zbornik, Buenos Aires 1959. — 7. Vilko Novak, Slovenska ljudska kultura, Ljubljana 1960